

דברי תורה בפרשה ובהלכה

"כי תשא את ראש בני ונתנו איש כפר נפשו" וכו'

ופרש"י "כשתחפוץ לקבל סכום מנינם לדעת כמה הם אל תמנם לגלגולת אלא יתנו כל אחד מחצית השקל ותמנה את השקלים ותדע מנינם". ולכאוי' מבואר שיש איסור למנות את בני ורק ע"י דבר אחר שרי כמו הכא ע"י שקלים ואה"נ ע"י דבר אחר שלא ע"י שקלים לכא' יהיה שרי. ומפורש הדבר כן בסוגיית הגמ' יומא כ"ב ע"ב וכ"ה ברמב"ם יעו"ש.

ובענין זה של מנין בני ישראל האריכו הפוסקים בכמה ענינים המצויים שמונים את בני ישראל האם יש בזה איסור ומה הפתרון לזה וגדר האיסור בזה ונביא את הדברים שהיו נראים לנו שייכים יותר

א.

והנה בעיקר האיסור יל"ע האם הוא איסור פרטי של מנין של אנשים מבני ישראל או דהוא דין לא למנות את כל עמ"י והיינו האם הוא דין שכל עם ישראל יחד לא ימנו או דהוא דין לא למנות את אנשי עם ישראל ושורש הספק היה מקום להביא דבגמ' יומא כ"ב ע"ב איתא "אמר רבי אלעזר כל המונה את ישראל עובר בלאו שנאמר והיה מספר בני ישראל כחול הים אשר לא ימד רב נחמן בר יצחק אמר עובר בשני לאוין שנאמר לא ימד ולא יספר" ולכאוי' ברור הדבר דעיקר הלאו הוא למנות את כל עמ"י דאז הוא אומר שהמספר של בני ישראל כן נספר ונאמד והוא נגד הפסוק אך כשמונה רק חלק מבניי אין בזה שום איסור או די"ל דהאיסור הוא עצם המנין ולא ידיעת מספר בניי כולם וממילא הוא אף על אחדים מבני ישראל.

ונפק"מ בספק זה בכל מקום שרוצים להזמין אנשים וסופרים כמה הם וכגון אורחים לחתונה או לסעודה בבית וכדו'. וכן לכאוי' יהיה נפק"מ בזה באדם ששואלים אותו כמה אנשים יש במקום פלוני והוא אומר דאם האיסור הוא מצד ידיע המנין אז אף בכה"ג אסור לו לענות אך י"ל דהאיסור הוא מעשה הספירה ובכה"ג שיודע ע"י ידיעה כל שהיא אין איסור לספר את הידיעה הזו לאחר. וה"ה למנות ילדים בהסעה או אברכים בכולל וכל שאר מנינים הנהוגים בין אנשים יהיה אסור למנות אם הם מבני ישראל.

ובגמ' (יומא כ"ב ע"ב) איתא "תנא הוציאו אצבעותיכם למנין [והיינו שהיו מטילין גורל ויצא מספר בגורל ואמר להם להוציא אצבעות לספור עד שיגיעו למספר שיצא בגורל], ונימנינהו לדידהו [ופרש"י לגלגלותם - כלומר שנמנה להדיא ולא ע"י האצבעות], מסייע ליה לר' יצחק דאמר אסור לו לאדם למנות את ישראל אפי' לדבר מצוה".

ושם מייירי במנין הכהנים העובדים בביהמ"ק ולא בכל ישראל ובכ"ז מבואר דאסור למנותם לגולגלותם וא"כ מבואר להדיא מן הגמ' דהאיסור הוא לאו דוקא כאשר מונים את כל עמ"י. ובאמת כן פסק המג"א ס"י קנ"ו (סק"ב) בסתמא דאסור למנות ישראל ולא האריך כלל בהאי ענינא.

ובעיקר האיסור למנות את ישראל יעו"י בשפ"א (יומא כ"ב ע"ב) דנתקשה למה הביא ר' יצחק פסוק דויפקדם בבזק ובטלאים ולא הביא לקרא האמור בתורה בפרשתינו וכתב השפ"א לחדש דרצה ר' יצחק לומר דאף מקצת מבניי אסור למנות וזה לא היינו שומעים מהקרא דפרשתנו וע"כ הביא קרא דויפקדם בבזק ובטלאים. ומבואר הימנו דאם מונים את כל עמ"י הוא איסור דאורייתא ואילו אם מונים מקצת בני ישראל אין האיסור מדברי תורה אלא מדברי קבלה.

והנה בפ"י הרמב"ן לתורה בפרשת במדבר (במדבר א', ב' - ג') כתב דההיתר למנות את בניי ע"י דבר אחר דוקא כאשר יש צורך בדבר ולא בסתמא. וביאר לפי"ז דזה היה חטאו של דוד המלך דודאי לא נתעלם ממנו ענין זה שאסור למנות את בניי אלא דמנאם ע"י דבר אחר ושגג בזה דנחשב הדבר שמנאם שלא לצורך וע"כ שלט בהם הדבר, [ע"ש שהביא לצורך חלוקת הארץ ודגלים מקרי לצורך] וא"כ כל שיהיה באפשרי להשיג המנין בלא למנותם אלא בדרכים אחרות ודאי חשיב כדבר הרשות ושוב לא מועיל כלל מה שהוא ע"י דבר אחר. (יעו"י בשבט הלוי (ח"א סי' ל"ד) שדן במלמד שרוצה למנות את הילדים כל בוקר ואסר הדבר כיון שיכול להקריא את שמותם וע"י לידע האם חסרים ילדים בכיתה או לא וחזינן כנ"ל דכיון שיש אפשרות אחרת והוא רק טורח בעלמא לא הותר הדבר אף ע"י דבר אחר דאכתי שם מנין עלה. משא"כ היכן שאין לו אפשרות אחרת וכגון כשרוצה לעשות סעודה ואם יחסר יהיה ריב ואין לו אפשרות אלא למנות את כל הקרואים (ע"י לקמן) שרי למנות ע"י דבר אחר דהוא צורך מצוה).

ב.

ובגוף האיסור למנות את בניי יל"ע אם הוא דוקא בדיבור או אף בהרהור וכתובה. ויסוד הספק הוא משום דהרהור כדיבור ואף כתיבה מצינו פעמים שהיא כדיבור ולענין ספירת העומר כתב הביאור"ל (סי' תפ"ט ד"ה מונה והולך) שאם ספר ע"י ראשי תיבות כיון דהספירה היא דרבנן יצא יד"ח אך אם בירך בלב לא יצא דהרהור לאו כדיבור דמי. ולכאוי' יל"ע למה עבר לדון על הברכה דבירך בלב ולא על עצם המנין דאם מנה בלב מה דינו. ומבואר דהיה פשוט לו דמנין בלב או דהוי מנין או דלא הוי מנין אלא דאינו מבואר לאיזה צד הפשיטות. (יעו"י ביאורים ומוספים של דרשו שכתבו אולי זה ט"ס בשם הגהות ביצחק יקרא ודצ"ל אם ספר).

ובענין כתיבה מובא בשערי תשובה (או"ח סי' תפ"ט סק"ו) לענין ספיה"ע פלוגתא אם יצא יד"ח ע"י כתיבה. ומסיק השע"ת דגם אם נאמר דכתיבה כדיבור דמי אי"ז אלא במקום דבעינן גילוי דעת אך היכן שצריך אמירה בפה וכגון ק"ש וכדו' לא מועילה כתיבה כלל וכדמוכח מריש פרק היה קורא (ברכות י"ג ע"א) דהעמידה הגמ' כוונת לבו בקורא להגיה אך הכתיבה עצמה לא מועילה.

ולכאוי יש לומר דאין שום דמיון בין הנידונים דשם המנין הוא על היום ויום אינו דבר ממשי דשייד למנותו אך כאן האיסור הוא למנות את האדם וכיון דהוא רק ע"י כתיבה א"כ אי"ז נחשב שמונה את האדם. אמנם לפי מה שהבאנו לעיל דאף כאשר מונים ע"י דבר אחר יש איסור אם לא לצורך א"כ האיסור הוא אף היכן שלא מונים את האדם עצמו וא"כ כשם שאם מונים את הבזק או הטלה יש איסור א"כ אם מונים את הכתב שמסמל את האדם יש בזה איסור היכן שהמנין הוא שלא לצורך.

וממילא בנידון דידן ג"כ יהא תלוי בהאי פלוגתא וכיון דשם הביא הביאורה"ל פסק דכיון שהוא דרבנן יספור בלא ברכה והיה נראה דעיקר הטעם הוא משום שפסק דרבנן לקולא וע"כ אין מחוייב למנות שוב וע"כ אומרים שימנה בלא ברכה. אצלנו ודאי דכיון שהוא איסור דאורייתא למנות את בני"י למעשה יהיה אסור דספיקא דאורייתא לחומרא ואף למה שהבאנו מהשפ"א דאם מונה מקצת בני"י האיסור הוא רק מדברי קבלה היה מקום לדון דספק דברי קבלה הוא כדברי תורה דאזלינן ביה לחומרא ואינו לגמרי ספק דרבנן ולקולא וצ"ע. (ומה גם שהחזון איש סובר שבדבר שמקורו של האיסור ושוורשו מדאורייתא שוב אין לו ספק דרבנן לקולא גם בפרטים של הדרבנן).

ובעיקר האיסור יש לחקור האם האיסור הוא התוצאה הסופית דיש בידו את המנין של בני ישראל. ולפי"ז המחצית השקל באה בתורת כפרה. או שהאיסור הוא עצם המנין ואל התוצאה וממילא כאשר מונה ע"י דבר אחר ליכא לאיסור כלל. ולפי"ז אי"צ דוקא מחצית השקל אלא סגי בכל דבר שהרי לא מונה את גוף בני"י אלא דברים אחרים. (והיינו לפי הפשטות ולא לפי מה שנתבאר לעיל מדברי הרמב"ן בחומש שמות דהאיסור הוא אף במנין ע"י דבר אחר היכן שהוא שלא לצורך וא"כ מבואר להדיא דהאיסור הוא התוצאה של המנין לפי החקירה הנ"ל. הערת העורך. ע"י בקובץ בית דוד עמ' נ"ג – נ"ו מאמרו של הג"ר ישעיהו גולדשמידט שליט"א אב"ד תל אביב שהביא את הגמ' ביומא ומה שהקשה הבאר שבע למה לא למדו מקרא דפרשת כי תשא והאריך בקושיא ועיקר דבריו ליישב דישנם ב' ענינים דיש מנין והיינו שסופרים את בני"י וזה העיקר והוא אסור אף ע"י דבר אחר. אך יש עוד ענין שבני"י נותנים מחצה"ש וע"י"ז אנו יודעים כמה הם כיון שאנו לא עושים את זה לצורך המנין אין בזה איסור כלל דאין ע"י"ז שם מנין ובכ"ז צריך ליתן מחצה"ש כיון שאנו יודעים כמה הם ומבואר מדבריו דיש ב' ענינים דיש את האיסור למנות וזה כשעושים ע"י מחצה"ש ליכא כיון דאין בזה מנין משא"כ ע"י דבר אחר הוא מנין ע"י דבר אחר ואכתי איכא ענין של נגף כיון שלמעשה ספרו את מנין בני"י ויודעים כמה הם וע"י בעינן ליתן מחצה"ש עיי"ש ודו"ק וענין זה של מנין בני"י נידון רבות בספרי הפוסקים האחרונים מעת שהחלו לספור בני"א ולזהות ע"י תעודות דענין זה נהיה נפק"מ בהרבה מקומות ותן לחכם ויחכם עוד).

בענין מפרנסין עניי נכרים עם עניי ישראל מפני דרכי שלום

נהוג בשכונת רמות א' בירושלים מידי שבועיים לחלק לחם לכל התושבים ע"י נדיבי עם אירע מעשה שפועלים שלא מבני עמינו לקחו ג"כ לחם זה לעצמם והיה ויכוח בין התושבים האם יש ליקח מהם וא' הטענות הייתה דקי"ל דמפרנסין עניי עכו"ם עם עניי ישראל מפני דרכי שלום ואף כאן שייך הדבר דלא גרע זה מזה. ונשאלתי ע"י אברכים יראים ושלמים שנכחו במקום מה באמת הדין לפי הכרעת ההלכה בכה"ג.

ובתחילה עלה ברעיוני מש"כ השעה"צ בסי' שכ"ה סק"ב דעניי עכו"ם לאו דוקא אלא אף מי שאינו עני אלא דהעירני הג"ר ראובן זינגר שליט"א (ראש כולל בית יהודה רמות א') דלכאוי אין הדבר פשוט ולתועלת הענין נביא את עיקרי הסוגיא בקצרה ומה שיש להעיר על השעה"צ.

שו"ע או"ח סי' שכ"ה סעי' א' "מותר לזמן א"י, בשבת, ומותר ליתן מזונות לפניו בחצר, לאכל"ו ובמג"א (סק"א) ז"ל **ליתן מזונות** דחשיב מזונותיו על"ך כמ"ש סי' שכ"ד סעיף י"א דמפרנסין אותן מפני דרכי שלום" ובמחצה"ש שם הביא דאם הדין דאין מזונותיו על"ך יש איסור בדבר לטרוח במזונותיו אע"פ שלא עושה בזה שום מלאכה אלא עצם הטירחא אסור וע"כ כתב המג"א דחשיב מזונותיו על"ך ואח"כ כתב וז"ל "אע"ג דבגמרא [גיטין סא, א] איתא מפרנסין עניי גוים עם עניי ישראל מפני דרכי שלום, משמע לכאורה עניי גוים גרידא אין מפרנסים, כבר כתב ש"ך ביו"ד בסוף סימן קנ"א וכן בסימן רנ"א ס"ק ב' דלאו דוקא, דהוא הדין לגוי גרידא מפרנסין מפני דרכי שלום" והמעין בש"ך יראה דהמחצה"ש לא הוסיף בזה מידי על הש"ך וא"כ מנין הוציא השעה"צ דהוא לאו דוקא עני והלא יש לומר דהוא דוקא עני ולא בזה דן הש"ך ומה שסתם השו"ע י"ל דסתם אורחים עניינים הם וע"כ אתי שפיר ביאור המג"א בדברי השו"ע ואי"צ לדוחק השעה"צ דמייירי באינם עניינים.

והיה מי שרצה לומר ע"פ מש"כ הט"ז שם (שאף הוא הובא במחצה"ש שם ומשום מה השעה"צ השמיטו) דהאי דינא דמפרנסין עניי עכו"ם אי"ז מדיני הצדקה אלא הוא היתר שלא יעבור בזה אלאו דלא תחנם אך לא מקבל על זה שום שכר וממילא כיון שעיקר הדבר הוא רק משום דרכי שלום ואין בזה כלל לתא דצדקה א"כ כל היכן שיש ענין של דרכי שלום וכגון שרואה שמחלקים לכל היהודים הוי דרכי שלום שאף הגויים יוכלו ליקח ואי"ז דין דוקא בעניינים אלא דלעשירים לא מחלקים וע"כ לא מייירי בהו ואם כהיום שמחלקים אף לעשירים (קרי אינם נזקקים לצדקה) א"כ יהיה הדין שוה.

ואמנם באתי רק להעיר על דברי השעה"צ דלכאוי מקורם נעלם מאיתנו אך במקרה האמור בריש דברינו יש לדון מעוד כמה טעמים דאין להשאיר אצלם וראשית לכל יל"ע האם לקחום בצורה של חלוקה או בצורה של גניבה דאם בצורה של גניבה לקחום ודאי דאין להשאירם אצלם שלא יתרגלו לגנוב מיהודים באומרים שיהודים מוחלים על גניבתם ואדרבה תקנה גדולה יהיה בזה שיוציאו מידיהם (כמובן תוכ"ד הסבר הדברים בצורה נאותה דלא תהיה הלקיחה גופא סיבה המהפכת דרכי שלום) ואף אם לקחום כיון שמחלקים לכולם יל"ע האם חלוקה זו מיועדת דוקא לתושבי רמות א' ואם יבואו מבחוץ אף יהודים ימחו בידם שאי"ז מיועד להם אף בנידו"ד יש להסביר להם את הענין ולא צריך הסבר אמיתי זה לגרור שום איבה.